
PIARRES ADAME

(Jean Baptiste ELIZANBURU)

Idazlea eta bere ingurua

Lapurdiko Sara errian 1828ko dagonilaren 14an jaio zan egilea. Leenengo ikasketak errian egin ebazan eta, gero, Larresoroko Abadetegian jarraitu eban ikasten, abade biurtuteko asmoz edo. Baina abade izateko jokera aundirik ez eukan lez, seminarioko ikasketak albo baten itzi ta Frantziako gudarostean sartu zan.

Abadetegian egindako ikasketak asko lagundu eutsoen olerkigintzan sortuko ebazan olerki eder askoak biribilduteko. Ganera, bertan Gratien Adema –Zaldubi– euskal idazlea izango zan abadea ezagutu eban. Lagun aundiak izan ziran eta adiskidetasun onek euren bizitza guztian iraun eban, aurki.

1849. urtean, bada, Napoleon III.aren gudarostean sartu zan eta 1866. urtean Kapitain izatera eldu ei zan. 1870ean, frantziar eta prusiarren arteko gudea amaitu zanean, frantziarrek gudea galduta eta Napoleon III.ak Frantziatik anka egin bear izanda, Elizanbururen aro militarra amaitu zan betiko.

Gauzak alan egozala, jaioterrira etorri zan atzera.

Urruñako Prantxa Eiherraburu'gaz ezkondu zan eta Sarara joan ziran biziten. Orduetik aurrera. Ezpeletako ingurualdeko bake-epaile izango zan ogibidetzat.

Erioak 1891 ko gabonilaren 31 an eroan eban beragaz.

Olerkietan ezeze, itzlaus be bere ekoizpen literarioa aldi aretako onenarikotzat emoten dabe jakintsuek. Erri berbeteaz baliatu zan bere lanak sortutako, eta oneri bere esku ona geitu ezker, aor bada, erritarrengan izan eban eta oraindikarren dauan arrakastearen unteza. Nork ez dau inoiz abeste...?:

"Ikhusten duzu goizean
Argia hasten denean,
Menditto baten gainean,
Etxe ttipitto aintzin xuri bat,
Lau haitz ondoren erdian,
Xakur xuri bat athean,
Ithurriño bat aldean:
Han bizi naiz ni bakean".
(NERE ETXEA)

Izan be, euskaldunen biotz-biotzeraino elduten ondo be ondo ekian, euskal senari, euskal gogoari bein ta barriz azalerazoten eutsola.

Ainbat eta ainbat izan ziran bere lumatik urtendako olerkiak. Oneetatik asko erriak abesti biurtu eta agorik ago Euskalerrian zear zabaldu ebazan. Izenorde asko eta asko erabili abazan, arean da: Harluhe, Saratar bat, Sallaberry, Ziburuko Chantrea, Doyarزابال...

Bere gudarialdian sortutako olerki guztien ganetik, SOLFERINOKO ITSUA izenekoa nabarmendu geinke.

Olerki sariketa eta lore-joko askotan artuten eban esku, sari asko irabaziz. Era berean, sariketak olerkigintzarako bultzagarri izan ebazan. Alan bada, saritutako olerki batzuk:

EMAZTE EDALEA (1855 - Urruñan 1. saria)

TAM, TAM, TAM, TAM RATAPETAMPLAN (1858 - Saran 1. saria)

GAZTE HILTZERO DOHANA (1860 - Saran 1. saria)

NERE ETXEA (1861 - Saran 1. saria)

APEXA TA LOREA (1862 - Saran 1. saria)

SOLFERINOKO ITSUA (1864 - Saran 1. saria)

eta beste abar asko.

Onez ganera, PIARRES ADAME izeneko aurre-elebarri laburra itzlaus idatzi eban.

Elizanburu bere sasoiko idazlea zan eta ezin izan eban ekidin erromantizismoak berarengan eraginik izan ez eian.

Olerkari bakezalea eta baketsua izan zan, bere bizitzan gudari ibili bazan be. Baserriko bizibide bakezkoari egiten eutson abestu eta au berau sarritan gaitzat artuko eban. Ainbat guda eta eta ainbat odoljariok Euskalerriazko gomutapenak ekarriko eutsoezan burura.

Politikan bere pentsakerea edo ideologia urrengo lerro oneetan kokatuko geunke:

– kristau sinisteduna, il artekoa.

– errepublikazalea, erriak jasten ebazan bidebakokerietatik askatu bear izatekoaren aldekoa.

Eguneroko bizitzan alkarren aurka ebilzan alderdi biak berarengan batuten ziran. Aurretiaz aurkakotasuna irudi eitekeana, ez zan berarengan ezelan be gauzatuten, aurki.

XIX. gizaldiko irugarren lituratura aroan kokatu geinkez Elizanburu eta bere idazlanak:

* Leenengoan, 1835. urterarte, idazle ugari sortu ziran, Egoaldean batez be: Mogel, Iztueta, J.B. Agirre, Lardiazabal,... Larramendiren eraginpekoak danok, ain zuzen be.

* Bigarreanean, gizaldiko erdi-inguruan edo, L. Bona parte printzeak sortutako bultzakadeak euskal ekoizpenei ordurarte bizi izandako geldotasunetik urten eragin eutsen. Eta an-or-emenka idazle barriak eurrez agertu ziran: Duvoisin, A. Uriarte, Otaegi.

* Irugarreanean, arean da, Elizanbururena, Iparraldean loraldi bizi ikusi eban euskal literatureak. Urregorritzko aroa, atan be. 1880tik aurrera, Iparraldean lore-jokoak eta txapelketak nongura agertu ziran. Idazle oneek aitatu geinkez: A. Abadia, Hiribarren, Arbelbide, Lapeire, Elizanburu, Adema, Hiriart-Urruti,... Egoaldean, beste aldetik: Bilintz, E. Azkue, Kanpion, Arrese-Beitia, Trueba, Mante-rola, T. Alzaga, Soroa, R.M. Azkue, S. Arana.

Askoren ustez, Elizanburu XIX. gizaldiko olerkaririk onena da. Itzlaus be, leenengo mailakoa, asko ez idatzi arren. Baina urri idatzi baeban be, urritasun ori ontasun aundikoa da izan.

Idaztiaren azterketa laburra

Elizanbururen liburu au euskal leenengo elebarriztat artu izan dabe arloan jakintsuak diran batzuk.

Beste batzuen eritxian, ostera, euskal elebarrigintzearen aurreistorian sailkatu leiteke, Txomin Agirrerren KRESA-LA leenengo benetako elebarriztat euki izan dabela. Antza, idazti au ez dator guztiz bat elebarriaren ezaugarriakaz. Alan da ze:

– Laburregia ei da elebarria izateko, egileak bigarren zatia egiteko asmoa euki ian arren.

– Ari nagusia eta bakarra. Piarres Adame eta Pellok, ari nagusiaren edesleak, Olheta errirantza alkarregaz egiten daben osterea dogu aritzat. Osterea akiakulua baino ez ei da, Piarresek bere berba-jario askatu daian.

– Ekintzeari jagokonez, elebarriaren ezaugarriak garrantzitsuena izanda, idazlan onetan ez dago ekintza loturik, osterea bera ez bada. Piarresek edesten deuskuzan jazokerok ez dauke euren artean lotura argi eta zeatzik, Piarres bera izan ezean. Elebarri guztietan elburua edespena garatutea litzake eta, berau eregitea, atan be. Berori, zeozelan, lotuta egon oi da, ekintza bat edo geiago garatuteko. Norkiek ekintzan/ekintzetan esku artu izaten dabe. Elizanburuk egindako liburu onetan, baina, ez dago orrelangorik.

– Denboran lineala edo zuzena da, atzera begira edespenxuren batzuk egiten baino ez badauz ere. Edespena ostereak irauten dauan aldian garatuten dau idazleak, egun ta erdiko, inguru.

– Norkien mailak bi dira. Ez dabe, baina, norkiek ekintzan benetan esku artuten, ibili baino, eta ibilbidean eureka-riko batek, Piarresek, ainbat jazokera edesten deutsoz bere bidelaguneri, Pellori. Edespenotan ekintzak sortuten dira, edespenok alkarregaz eta idazlanaren ari nagusiagaz zerikusiri andirik ez dauken arren.

– Pello, laguna, arean da, idazlearen eskua ari nagusiaren edesletzat artuten badogu be, badago egon beste azpie-desle bat, Piarres ekintzan edesle bihurtuten dana. Beronek, leenengo pertsona agertuten deuskuz esdesten deuskuzan jazokerak. Bere-berea dan ikuspegitik aurkeztuten deuskuz jazokerok eta naiko subjektiboa agertuten da eginbide orretan.

– Oiturazko irudiak dakarskuz, sasoi aretako bizitzeari buruzkoak, atan be: bizimodua, oiturak, janzkerak,... XIX. gizaldiko euskal gizartearen errealdadera garoaz.

Piarresen filosofia edota bizitzearen ikuspegiaren bidez mezuak jaurtigiten deuskuz idazleak, sasoi aretako ideologiagaz bat egitekotan edo.

– Izkuntza baliabideen artean, alderaketea erabilten dau geien Elizanburuk, batez be, norkien zeazpenak egiterakoan. Izkuntza landuagorantza jo guran nonbait.

Bere literatura-lan guztiak lez, elebarri au lapurteraz idatzita dago. Izan be, beenaparreraz kutsatutako lapurtera literarioan idatzita dago. Iparraldeko euskeran frantzierearen eragina, espainera edo gaskoinerearena baino beluagokoa izan arren, agiri-agirian dago, bada, Elizanburuk darabilan euskera eredu literarioan.

Itanao erabilten dau eurrez. Elizanburuk euskerea men-deratuten ebana argi be argi erakusten deusku liburu onek.

Edespenaren laburpena

Egileak, mutil gazte dala, Olhetako jaietara Piarres Adamegaz egindako joanaldia edesten deusku. Bidean, doazala Piarresek ainbat jazokizun esaten deutsoz Pello gazteari, baina bidean zear bizi izandako jazokerak be badakarz liburuak bere edespenean. Danak aldarte onez beterik, barreak eragiteko lakoez beterik. Bidean aurrera egin aalean, aolku, onu eta eredugarri gura izan leuken irakatsiak damotsoz bein eta barriz mutilari. Liburuak zortzi atalburu eta eraskin bi daukaz. Goazen, bada, atalburuok labur-labur eta banan-banan garaunduten.

1. atalburua. Aurrean esan lez, Pello Olhetako jaietara doala Piarres Adamegaz alkartuten da eta osterea biok biotara egitea ebazten dabe. Bidea labur egitekotan, Piarres Adamek berari jazotako gorabeera batzuk Pellori esatea eskainduten deutso. Bide batez, Piarres bere filosofia, zentzu onez betetako filosofia, Pellori irakasten aaleginduten da. Aolkuak joan, onuak etorri. Irakatsiak joan, barreak urten!

2. atalburua. Umezaroan, berari Piarreseri jazotako gorabeera bat edesten deutso Pellori: Beinola baten, eta oraindikarren irakurten ez ekiala, oi zan lez, Domu Santuko meza aurre-aurretuan ildakoen aldeko otoitzak diru truke eskainduten egoan. Alango baten, andra bat urreratu jakon eta diru biren truke otoitz egin eiala eskatu eutsen. Aan joan ziran biok eleizearen erdirantza, belauniko jarri eta marmarka otoitz egiten asi zan mutila. Andrea, ozena-ego egin eiala berba eskatu ostean, otoitz egiten ez egiana konturatu zan eta belarrietatik dindilizka eleizatik kanpo aldera atara eban gure Piarres.

Bein kanpoko, entzun bear izan ebazan entzutekoak gure gaixoak.

3. atalburua. Azkainerako bidean mandazain eta beronen mandoakaz egiten dabe alkar bidelagun biok. Piarres eta mandazaina alkarrerri zirika asten dira. Zeinek besteari aundiagoak bota. Azkenean, Piarresek mandazaina agotik madarikazinoak botaten izten dau.

Argi dago norgeiagoka a nork irabazi dauan. Piarres, barreka! Aurreratxuago, iru andra leixibea joten idoroten dabez. Biren soinekoek, belauetaraino jasota, areen aztalak agirian izten dabez. Irugarrenekoak, barriz, estalduta. Lau aztal agirian eta beste biak estalduta egoteko, motzak izan bearko dabezala irugarren andreari bertsoan abestea besterik ez jako otuten gure Piarreseri, bada. Aren andra aren asarrea!

Azkainera eldu ta amaiketako artuten dagozala edari bi eskatuten dauz Piarresek. Pellok edaten ez dauan lez, eta biontzako edariak batek ezin leikezalako edan edo, Piarresek eskoiko eskuaz edontzi bat artu ta dranga!, barrura! geroago, beste edontzia ezkerreko eskuaz artu ta alp!, dzanga!, barrura be. Oba ez!

4. atalburua. Olhetako bidean txiri-txiri doazala, umezaroko bigarren jazokerea dakartso Pellori: Beinola baten, eskolako ikaskide bategaz okaranak ostuten joan ziran. Piarres okaranondora igon eta jakiok batuten asi zan. Alango baten, ugazaba-atsoa begietatik justuriak, agotik madarikazinoak eta eskuz lur-mokorrak berari gorantza

---

ELERTIA

---

jaurtigiten agiri zan. Beste lagunok sasitza baten atzean ostenduta. Zaratearen zarataz, mutiltzar bat, eskuan sarda ta guzti, arineketa urreratuten jaken. A zan Piarresen ikareta eta izerdi otza! Jaungoikoari erreguka asi zan gizagaixoa.

5. atalburua. Bat-batean, dendua galdu eta adarrik adar zugatzetik beera arresi baten ganera arretxikoan jausi zan. Aan artu eban artutekoa, aan! Jausi ta anka egin, arineketa otsean egin be. Asago egoanean, mutiltzarrak aren laguntariko bateri egundoko astinaldia emoten eutsola ikusi eban.

Urrengoko egunean, eskolan egoala, uste barik atsoa agertu zan. Maisuarengana arrenguretan joanda, aurki. Dardaratan asi zan Piarres. Maisuak mutilei jagi eragin eta atsoak gure Piarres ezagutu eban. Aurreko egunekoagaitik artu eban gizagaixoa. Ondozik lotu zan. Eta bere onera etorri zanean, abiada otsean, txistua lez etxerantza joan zan. Olango-olangorik!

6. atalburua. Olhetatik ur-ur dagozala, euren begira dagozan Piarresen lobeata eta Pelloren anaieagaz batu ta errian sartuten dira. Bazkarikoan Piarres eta lobeak bata besteari zirika egiten deutsoe eta amaitutakoan Olhetako enparantza nagusirantza doaz. Piarres, orduan, bidean ezagututen dauan bakotxari bertso bana eskainduten deutso. Enparantzan, barriz, muxikoak jotzen diardue eta danon arridurarako Piarresek dantzok maisutasunez, makila eskuan daroala, urratsak pikatuz eta jauziak eginez, egin egiten dauz. Amaitukeran, euren senideen etxera lo egiten doaz eta loak artu baino leen, Espaina aldeko ipuin bat esaten deutso Pellori: Beinola, Madril ondoko erritxu baten Pacheco eta Incarnacion senar-emazteak erregearen udako jauregian bizi ei ziran. Andrea sano naastatzailea eta okerra zan, gizona. barriz, aren gonapean bizi zan.

Andreak, bein nontzebarritan egon ostean, erregearen alabea, saman azur bat lotu jakola eta, il aginean egoala entzun eban. Osagileek ezin ei eikeen ezer egin. Otu ez jakon, bada, andra areri erregearengana joatea eta aren gizona osagilerik onentzat aurkeztutea! Baina, gizonak ezetz esango ebalakoan eta egitekoa onartu eian, astinaldi ederra emon bear jakola esan eutson erregeari andreak. Alan esan, alan jazo. Pachecok, bein erregearenean ezetz ta ezetz, eta besteek Pachecori lepoa ederto baten berotu eutsoen. Alabea alboko gelatik gizagaixoaren aieneak entzun eta osagile andi batenak zirala jakitean, barre-santzoka asi zan eta saman eukan azurtxua askatu jakon. Erregea, pozarren, astinaldia lotu eragin eta aberastasunez bete eban ordurik aurrera izan bearke eban korteko osagile nagusia, au da, gure Pacheco.

7. atalburua. Urrengo goizean, senideen etxean ondo gosalduta ostean eta lobeagaz ondo zirikatuta ondoren, Pellori beronek ondo egin dauan lo itaunduten deutso. Pellok lo bakar baten egin daua a dinotso. Piarresek, orduan, berak bost edo sei lotan egin daua erantzuten deutso. Antza, Olhetako mamarro guztiek bere ogean batzarra euki izan dabe gauean eta ez ei deutsoe lorik egiten itzi. Begiak batu barik egonkeran, mamarroek ezin izan ei dabe Pian-es jan. Eskerrak azken orreri, osterantzean, batek daki! Lobeata, oraindikarren asarreago egon daite. "Batuetan, baten

batzuk olan esaten deutsoe euren senideei, onek euren etxetik arinago alde egin daie", dinotso Pellori, besteak entzuteko beste.

Sararako bidean egindako lotualditxu baten, bera lako gizon ospetsurik ez dagoala inguru guzti areetan dinotso Pellori Piarresek. Saratarra izatea oore aundia da, bera lako beste gizon ospetsu batzuk an jaiok izan diralako. Esate baterako, Erremun degibehere gizaldi batzuk aurrerago izandako Sarako alkatea.

8. atalburua. 1555. urteko udagoienean Saratarren eta Zugarramurdiarren arteko gudea biztuteko aginean egon zan. Mugaren aide bateko zein besteko artaldeak alkarrerik ostuten ibiltzen ziralako, atan be. Erri bietako alkateak bein Saran, bein Zugarramurdi bazkaritan alkartuten ziran, euren arteko auziak konponduteko.

Erremundegibehere jauna, Sarako alkatea, artalde askoduna zan, aberats-aberatsa. Errotaria zanez, artzain-mutilek jagoten eutsoezan ardiok.

Egun baten, goizean goizetik, areetariko artzain bat arnastetuka joiakon, artaldea Zugarramurdiko praileentzako bear egiten eban artzainek lapurretan egin eutsoela esanez. Guztitara ben-eun ardi.

Erremundegibeherek, bere aldetik, Zugarramurdiko alkatea zan Haranxipiri aren etxera bazkaritan etorri eiten mezua bialdu eutson. Bitartean, udaletxeaneban laguntzailagaz, Lahetxipigaz, auzia arteztuteko jokabidea eratu eban. Mattin erriko txinelari Zugarramurdiarrak etorri ta alboko gelara sartuteko agindua emon eutson, gero Lahetxipi ta biok egongo ziran gelara etorri bearke eban, atea erdi-zabalik itziko ebala. Beste aldetik, praileek ostutako artaldea bereala atzera emon ezik, Zuzenzaingoak bel arriak moztuko eutsezala esanez eskutitz bat idatzi eta bialdu eutson praileen nagusiari.

Orra or, non Zugarramurdiarrak eldu ziran. Agindutako lez egin eban Mattinek eta alboko gelan, areek entzuteko beste, Sarako al kateak zirautson Mattineri: "Bosteun guda-ri Baionatik, Zugarramurdira euren artaldeak askatuten joateko, etorri badatoz bidean. Ardiok eskuratu ta gero praileak eta besteak be urkatuko doguz...". Geroago. Sarakoak besteak bazkaritan joan ziran. Zugarramurdiarrak, gitxigitxi jan ta gero, beinga baten joan ziran lekaideengana eta danaren jakitun ipini ebezan. An egozala, Mattin Erremundegibeherek emondako eskutitzagaz agertu zan. Eskutik eskura lekaiame nagusiari emon eutson eta onek, a irakurritakoan, Sarako alkateari laureun ardi biurtuko eutsoezala esateko eskatu eutson Mattineri.

Laureun ardiok emon eutsoezan emon be, eta onegaz batera parkatuteko be eskatu eutson Erremundegibehereri. Onek irureun ardi berarentzako artu ebazan eta beste eunak erritarren artean banandu ebazan.

Jazokera azken au Pellori edestu ostean elduten dira lagunok biok biotara Sarara eta bakotxa bere bidetik joan orduko, Piarresek esan eutson: "Au guzti au argigarria da, Saran bai orain eta bai leen gizon zuur eta jakintsuak dira eta izan dira".

**Iniaki MARTIARTU
1997ko urtarrilean**